

ADAM PRZEPIÓRKOWSKI

Instytut Filozofii UW

Instytut Podstaw Informatyki PAN

Wolfson College, University of Oxford

ORCID 0000-0002-4398-2636

Status gramatyczny predykatywnych SZKODA, WSTYD, ŻAL raz jeszcze

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego artykułu są użycia form typu *szkoda*, *wstyd* i *żał*, które luźno nazwać można predykatywnymi, a więc użycia takie jak następujące:

- (1) {Szkoda / Wstyd / Żal} stracić taką okazję.
- (2) {Szkoda / Wstyd / Żal}, że tak wyszło.
- (3) {Szkoda / Wstyd / Żal} tego meczu.

Konstrukcje takie należy odróżnić od typowo nominalnych użyciu wyżej wymienionych form, np.:

- (4) Stała jej się wielka szkoda.
- (5) Ogarnął ją ogromny wstyd.
- (6) W jej oczach widać było głęboki żal.

Status omawianych jednostek w konstrukcjach typu (1)–(3) był i nadal pozostaje kontrowersyjny. Wyróżnić można dwa główne podejścia. Według pierwszego w konstrukcjach tych występują formy leksemów analitycznie odmiennych przez czas i tryb, o czym mają świadczyć użycia następujące:

- (7) Szkoda {(by) było / (niech) będzie} stracić taką okazję.

(8) Szkoda {(by) było / (niech) będzie}, że tak {by wyszło / wyjdzie}.

(9) Szkoda {(by) było / (niech) będzie} tego meczu.

Takie leksemy SZKODA, WSTYD, ŻAL itp. miałyby zatem należeć do tej samej klasy co leksemy TRZEBA, MOŻNA i WOLNO (jak w *Niech mu wolno będzie to powiedzieć*), czyli do klasy czasowników niewłaściwych w klasyfikacji Zygmunta Saloniego (1974a, b) lub do klasy predykatywów w ujęciu Romana Laskowskiego (1984, 1998). W obu wypadkach klasa taka rozumiana jest jako szczególna podklasa szerszej klasy czasowników – w obu klasyfikacjach drugą podklasą jest większa o kilka rzędów wielkości klasa czasowników właściwych (osobowych). Znane i nowe argumenty przeciwko takiemu czasownikowemu rozumieniu omawianych form przedstawiam w punkcie 2.

Według drugiego podejścia pozorne analityczne konstrukcje fleksyjne w (7)–(9) to w rzeczywistości konstrukcje składniowe, których centrum jest czasownik BYĆ. W wypadku czasu teraźniejszego dopuszczalne jest opuszczenie tego czasownika, co ilustrują przykłady typu (1)–(3). Dwa warianty tego podejścia różnią się statusem gramatycznym wyrazów *szkoda*, *wstyd*, *żal* itp.: według pierwszego wariantu są to formy odpowiednich rzeczowników, a więc formy tych samych leksemów, których formy wystąpiły w (4)–(6) (Wiśniewski 1992), a według drugiego wariantu są to formy przysłówkowe, a więc tylko homonimiczne z odpowiednimi formami nominalnymi (Bańko 2001: 240, Gębka-Wolak 2011: 18).

Głównym celem niniejszego artykułu jest pokazanie, że oba warianty drugiego podejścia są prawdziwe, a przykłady (1)–(3) – składniowo dwuznaczne. W punkcie 3 proponuję szereg testów diagnostycznych pozwalających odróżnić w konstrukcjach predykatywnych tego typu rzeczownikowe formy *szkoda*, *wstyd*, *żal* itp. od homonimicznych form przysłówkowych. W punktach 4–5 staram się pokazać, że konstrukcje te są szczególnymi przypadkami konstrukcji predykatywnych z łącznikiem BYĆ – w nich występują przysłówkowe warianty omawianych ciągów – i z łącznikiem TO (BYĆ), gdzie występują warianty rzeczownikowe. Ostatni punkt artykułu zawiera podsumowanie.

2. Przeciwko czasownikom SZKODA, WSTYD, ŻAL

W pełni zgadzam się z argumentami Marka Wiśniewskiego (1992) przeciwko interpretacji czasownikowej omawianych form. Główna różnica między prototypowymi predykatywami TRZEBA, MOŻNA czy WOLNO a predykatywnymi użyciami form typu *szkoda*, *wstyd*, *żal* polega na tym, że tylko te drugie łączą się z czasownikami BYWAĆ, ZROBIĆ SIĘ, ROBIĆ SIĘ, STAĆ SIĘ i STAWAĆ SIĘ w sposób analogiczny do połączeń z BYĆ¹:

(10) a. Było {szkoda / wstyd / żal}...

b. Było {trzeba / można / wolno}...

¹ Wcześniej w pełni analogiczny argument za nieczasownikowością predykatywnie użytych przysłówków pojawił się w pracach: Wróbel 1988: 78 oraz Wiśniewski 1989: 185–188.

- (11) a. Bywało {szkoda / wstyd / żal}...
 b. *Bywało {trzeba / można / wolno}...
- (12) a. Jankowi (z)robiło się {szkoda / wstyd / żal}...
 b. *Jankowi (z)robiło się {trzeba / można / wolno}...
- (13) a. ?Jankowi sta(wa)ło się {szkoda / wstyd / żal}...
 b. *Jankowi sta(wa)ło się {trzeba / można / wolno}...

Jeżeli więc uznać *szkoda było* za formę analityczną czasownikowego leksemu SZKODA w (14), to należałoby uznać za formę analityczną tego leksemu także na przykład wyrażenie *szkoda się zrobiło* w (15)², co jest problematyczne z wielu względów (Wiśniewski 1992: 32–34) oraz wymaga wyjaśnienia, dlaczego tylko niektóre predykatywy miałyby mieć taką formę analityczną.

- (14) Szkoda mi go było.
 (15) Szkoda mi się go zrobiło. (NKJP300M)

M. Wiśniewski (1992) nie wspomina, że możliwą linią obrony zwolenników twierdzenia o czasownikowym charakterze omawianych jednostek byłaby próba wykazania, iż analityczna forma czasownika SZKODA występuje tylko w (14), natomiast w (15) mamy do czynienia z zupełnie inną konstrukcją, w której występuje czasownik ZROBIĆ SIĘ i być może inny – rzeczownikowy? – leksem SZKODA. Wydaje się jednak, że taka próba obrony skazana jest na niepowodzenie: nie są znane argumenty za różnicami formalnymi między konstrukcjami zilustrowanymi w (10a)–(13a), akceptowalne natomiast wydają się przykłady takie jak poniższy, świadczące o takim samym stosunku składniowym form typu *żał* do czasownika *zrobiło się* i do hipotetycznego flektywu *było*:

- (16) Jankowi kilka lat temu zrobiło się – i odtąd już zawsze było – szkoda królików doświadczalnych.

Na inną różnicę między typowymi predykatywami i interesującymi nas jednostkami zwraca uwagę Maria Szupryczyńska (1995a: 175)³. Predykatywy takie jak TRZEBA i MOŻNA – w odróżnieniu od SZKODA, WSTYD, ŻAL itp. – nie łączą się z formą BYĆ w czasie teraźniejszym:

- (17) a. {Szkoda / Wstyd / Żal} było wyjeżdżać.
 b. {Trzeba / Można} było wyjeżdżać.

² Przykłady oznaczone jako NKJP300M pochodzą z podkorpusu Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP; <http://nkjp.pl/>; Przepiórkowski i in. 2012) liczącego ok. 300 milionów segmentów i zrównoważonego w sensie opisanym w pracach: Górski i Łaziński 2012a, b. W dalszym ciągu tekstu pojawiają się także przykłady z pełnego NKJP, oznaczone jako NKJP1800M, oraz z ręcznie znakowanego podzbioru liczącego ok. miliona segmentów (Przepiórkowski i Murzynowski 2011, Degórski i Przepiórkowski 2012, Szałkiewicz i Przepiórkowski 2012), oznaczane jako NKJP1M.

³ A wcześniej – w kontekście predykatywnych użyć przysłówek – Wróbel (1988: 78).

(18) a. {Szkoda / Wstyd / Żal} jest wyjeżdżać.

b. *{Trzeba / Można} jest wyjeżdżać.

M. Szupryczyńska (1995a) sugeruje, że łączliwość z *jest* mogłaby być testem pozwalającym odróżnić predykatywy od innych pozornie podobnych leksemów. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że test ten niekiedy daje inne wyniki niż test łączliwości z formami typu *bywało*, *zrobiło się* itp. Na przykład predykatyw *wolno* łączy się z *jest*, ale nie ze *zrobiło się* itp.:

(19) a. A czy wam wolno jest tańczyć? (NKJP300M)

b. Przecież każdemu człowiekowi wolno jest mieć starannie ukryty taki ołtarzyk... (NKJP300M)

c. Czy w takiej sytuacji wolno jest nam się cofać choćby o krok...? (NKJP300M)

(20) a. *Zrobiło się nam wolno tańczyć.

b. *Bywało wolno mieć starannie ukryty ołtarzyk.

c. *Stało się nam wolno cofnąć się o krok.

W najlepszym razie test łączliwości z *jest* jest więc testem jednokierunkowym: jeżeli dana forma łączy się z *było* i *będzie*, ale nie z *jest*, to jest to predykatyw, lecz łączliwość pewnej formy z *jest* nie przesądza w pełni, że nie można tej formy zinterpretować jako predykatyw.

Do powyższych wcześniejszych argumentów dodać można argument nowy, choć oparty na znanych faktach. Krystyna Kallas (1993a: 36) zauważa, że możliwa jest koordynacja interesujących nas jednostek z przysłówkami:

(21) Było mu wstyd i przykro.

(22) Było mu smutno i żal.

Gdyby więc *wstyd* i *żal* uznać w takich przykładach za predykatywy, to predykatywami musiałyby być też formy *przykro* i *smutno* – „dzieliłyby” one wspólny flektyw *było*, podobnie jak dwie współrzędnie złożone analityczne formy czasu przyszłego mogą dzielić wspólny flektyw *będzie*:

(23) Będzie tańczył i śpiewał.

Ten wniosek jest jednak sprzeczny ze znanymi argumentami za tym, że wyglądające na przysłówkowe formy w takich konstrukcjach są faktycznie przysłówkami (Wróbel 1988, Wiśniewski 1989). W tym wypadku do powyższych argumentów za nieczasownikowym statusem form typu *szkoda*, *wstyd* i *żal* dochodzi dodatkowy argument, zwracający uwagę na stopniowalność form przysłówkowych w takich konstrukcjach (por. Wiśniewski 1989: 189, skąd pochodzą poniższe przykłady; zob. też Patejuk i Przepiórkowski 2018: 311–312):

(24) Janowi zawsze {ciężko / ciężej / najciężej} było iść pod górę.

(25) Janowi zawsze {łatwo / łatwiej / najłatwiej} było oszukać matkę.

Gdyby więc uznać ciągi *ciężko*, *ciężej* itp. za formy predykatywów, to należałoby uznać, że nie tylko są one homonimiczne i synonimiczne z formami przysłówkowymi, ale też stopniują się jak typowe przysłówki – niektóre (w tym powyższe) syntetycznie, wbrew charakteryzacji klasy predykatywów jako leksemów o fleksji wyłącznie analitycznej.

Dodatkowy argument przeciwko potraktowaniu predykatywnych użyć przysłówek jako czasowników można znaleźć u Henryka Wróbla (1988), który zauważa, że rozumowanie R. Laskowskiego (1984) stojące za czasownikową klasyfikacją form takich jak *niedobrze* w *Janowi (jest) niedobrze* można by też zastosować do predykatywnych użyć przymiotników, np. *chory* w *Janek (jest) chory*, uznając je tym samym także za formy czasowników. Ponieważ wniosek ten byłby niezgodny zarówno z tradycją, jak i z klasyfikacją R. Laskowskiego, za wątpliwy należy także uznać wniosek o czasownikowym statusie form przysłówkowych.

Wydaje się, że takie argumenty przeciwko klasyfikacji predykatywnych użyć przysłówek jako form czasownikowych zostały zauważone i uznane: rozwiązanie takie jest słusznie odrzucone we współczesnych słownikach – zarówno *Słownik gramatyczny języka polskiego* (SGJP; <http://sgjp.pl/>; Saloni i in. 2015), jak i *Wielki słownik języka polskiego* (WSJP; <https://wsjp.pl/>; Żmigrodzki i in., red. 2018) nie odnotowują czasownikowych leksemów PRZYKRO czy SMUTNO. W szczególności predykatywne użycia form typu *przykro* i *smutno* włączone są do odpowiednich leksemów przysłówkowych i zilustrowane w WSJP m.in. następującymi przykładami z NKJP:

(26) Bardzo mi przykro, ale nie mogę panu pomóc.

(27) Wszystkim działaczom i trenerom naszego klubu jest bardzo przykro, że do incydentu doszło na naszym obiekcie.

(28) Strasznie mi smutno.

(29) Będzie mi smutno wyjechać ze Szwecji, chociaż najgorsze, czyli wyjazd z Polski, mam już za sobą.

Zapowiedziany wcześniej nowy argument, oparty na znanych faktach (21)–(22), jest zatem następujący. Skoro formy przysłówkowe *przykro* i *smutno* w przykładach (21)–(22) nie są predykatywami, to nie mogą nimi być także skoordynowane z nimi formy *wstyd* i *żal* – nie dlatego, że mielibyśmy wtedy do czynienia z niejednorodną kategorią koordynacją predykatywu i przysłówka (liczne przykłady koordynacji różnych części mowy w języku polskim znaleźć można m.in. w pracach: Kallas 1993b oraz Patejuk 2015), lecz dlatego, że ciąg *było* w takich przykładach musiałby jednocześnie pełnić rolę flektywu w domniemanej analitycznej formie czasownikowej *było wstyd* oraz formy autonomicznego czasownika BYĆ w połączeniu *było przykro*. Przykłady te

nie miałyby więc spójnej analizy składniowej, byłyby dewiacyjne, wbrew faktowi pełnej akceptowalności zdań typu (21)–(22).

Wobec powyższych argumentów dziwić musi fakt odnotowania czasownikowych leksemów SZKODA, WSTYD i ŻAL przez WSJP i SGJP – te same słowniki, które nie uznają czasownikowych leksemów PRZYKRO, SMUTNO itp. W WSJP leksemu takie zilustrowane są m.in. następującymi przykładami (z NKJP), pokazującymi, że faktycznie chodzi o jednostki będące tematem niniejszych rozważań:

- (30) Szkoła zdrowia.
- (31) Szkoła tylko, że ludzie płacą za błazenadę tak wysoką cenę.
- (32) Jestem ofiarą samochodu, wstyd się przyznać...
- (33) Zamilkł, widocznie wstyd mu było, że nie zapamiętał.
- (34) Trochę tylko żal mu było zegarka.
- (35) Rozumiem, żal wyrzucić porządne ubranie.

A zatem według wspomnianych słowników niepoprawne – lub w najlepszym razie frazeologiczne – powinny być przykłady (21)–(22) K. Kallas⁴.

Dziwi też brak merytorycznych odniesień do tego typu argumentów w pracach, które bez dyskusji akceptują odpowiednie aspekty klasyfikacji Z. Saloniego (1974a, b) czy R. Laskowskiego (1984) (np. Grochowski 1997: 25 i – przede wszystkim – Laskowski 1998: 60, gdzie znaleźć można tylko krótką notkę: „krytykę tego stanowiska zob. M. Wiśniewski 1992, M. Szupryczyńska 1995”). Z drugiej strony, jak zauważa Mirosław Bańko (2001: 240), zapewne pod wpływem takich argumentów leksem SZKODA został – jako przykład czasownika niewłaściwego – zastąpiony leksemem POTRZEBA w czwartym wydaniu *Składni współczesnego języka polskiego* (tzw. niebieskiej; Saloni i Świdziński 1998).

W dalszej części pracy uznaję za obaloną hipotezę o czasownikowym charakterze predykatywnych użyć form typu *szkoda*, *wstyd* czy *żal* i skupiam się na dwóch wariantach drugiej hipotezy, według której *było szkoda*, *zrobiło się żal* itp. to konstrukcje składniowe z formą niekontrowersyjnego czasownika (BYĆ, ZROBIĆ SIĘ itp.) i formą leksemu SZKODA, ŻAL itp.

3. Za rzeczownikami i przysłówkami SZKODA, WSTYD, ŻAL

Odrzuciwszy interpretację czasownikową, M. Wiśniewski (1992: 39–42) uzasadnia interpretację rzeczownikową omawianych użyć form *szkoda*, *wstyd*, *żal* itp. następująco. Brak uzgodnienia takich mianownikowych form z czasownikiem (*szkoda było* zamiast *szkoda była*) nie stanowi kontrargumentu, o ile potraktować pozycję rzeczownika jako

⁴ Łatwo jednak obalić taką potencjalną tezę o frazeologicznym charakterze omawianych przykładów, wykazując produktywność konstrukcji współrzędnie złożonych tego typu.

niepodmiotową (nie realizującą tzw. akomodacji obustronnej, w aparacie pojęciowym „niebieskiej składni” przyjętym przez M. Wiśniewskiego), podobnie jak niepodmiotowy jest na przykład mianownik *Rebeka* w *Zowią cię Rebeka?* (NKJP300M). Mocnym argumentem za interpretacją rzeczownikową jest natomiast możliwość modyfikacji omawianych form przez formy przymiotnikowe, co pokazują następujące przykłady (Wiśniewski 1992: 41):

(36) Ogromna szkoda, że nie znasz zasad ortografii.

(37) Wyjątkowo wstyd, że nie znasz zasad ortografii.

(38) Jaki to żal, że musisz już iść.

Z drugiej strony brak w cytowanej pracy wyjaśnienia, dlaczego można tu także użyć modyfikatorów przysłówkowych, jak w poniższych przykładach pochodzących z omawianego artykułu:

(39) Ogromnie szkoda, że nie znasz zasad ortografii.

(40) Wyjątkowo wstyd, że nie znasz zasad ortografii.

(41) Strasznie żal, że musisz już iść.

Tym bardziej że – jak zauważa M. Wiśniewski (1992: 41) – taka modyfikacja jest wykluczona w wypadku niekontrowersyjnych typowo rzeczownikowych użyć omawianych form⁵:

(42) *Czuł wyjątkowo wstyd, że nie zna zasad ortografii.

(43) *Czuł strasznie żal, że musisz już iść.

Drugi wariant hipotezy o składniowym – a nie fleksyjnym – charakterze konstrukcji z formami typu *szkoda*, *wstyd* i *żal* mówi, że są to formy przysłówkowe, jedynie homonimiczne z formami odpowiednich rzeczowników. O „użyciu przysłówkowym” formy *szkoda* wspomina *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego (SJPD; Doroszewski 1966: 1108), jako przysłowki odpowiednie użycia omawianych form klasyfikuje także *Inny słownik języka polskiego*⁶.

⁵ Trzeci przykład w tej serii podany przez M. Wiśniewskiego jest chyba błędnie skonstruowany:

(i) *To zaiste była szkoda ogromna, że musiałeś jechać.

Przykład ten wydaje się akceptowalny. Inaczej też niż (42)–(43) nie ilustruje on użycia rzeczownika SZKODA w pozycji innej niż predykatywna. Ponadto należy zauważyć, że przykłady (42)–(43) są nieakceptowalne tylko przy założeniu, że *wyjątkowo* i *strasznie* modyfikują formy *wstyd* i *żal*, są natomiast akceptowalne, gdy modyfikują one formę czasownikową *czuł*.

⁶ M. Bańko (2001: 240; zob. też 2007: 103), pisząc o przysłówkach *szkoda*, *wstyd* i *żal*, powołuje się na artykuły M. Szuprzyckińskiej (1995a, b). Należy jednak zauważyć, że brak w tych artykułach twierdzenia o tym, że są to formy leksemów przysłówkowych, znajduje się tam natomiast stwierdzenie o analogicznej budowie konstrukcji z omawianymi formami do konstrukcji z predykatywnie użytymi przysłówkami

M. Wiśniewski (1992: 38) interpretuje ten pogląd jako stwierdzenie, że odpowiednie użycia omawianych form to partykuło-przysłówki w sensie klasyfikacji Z. Saloniego. Jedną z cech partykuło-przysłówek jest to, że „nie posiadają rekcji”. Inaczej jest w wypadku form typu *szkoda*, *wstyd* i *żal*, które „mają alternatywny rząd dopełniaczowy” (zob. np. (3) i (9)) – alternatywny, bo mogą łączyć się także z frazą bezokolicznikową (zob. np. (1) i (7)) lub frazą zdaniową (zob. np. (2) i (8))⁷. A zatem formy *szkoda* itp. nie mogą być formami partykuło-przysłówek⁸.

Z poglądem tym polemizuje Małgorzata Gębka-Wolak (2011: 18, przypis 16), twierdząc, że „posiadanie rządu dopełniaczowego [...] jest argumentem słabszym niż brak możliwości rozwijania słów *szkoda*, *żal*, *wstyd* przez przymiotniki, zob. [(44)], przy możliwości ich rozwijania przez formy przysłówkowe, zob. [(45)]”.

(44) *Jankowi zrobiło się {wielki / taki} żal.

(45) Jankowi zrobiło się {wyjątkowo żal / trochę żal / nieco szkoda / najbardziej szkoda}.

M. Gębka-Wolak nie odnosi się jednak do przykładów M. Wiśniewskiego w (36)–(38), w których omawiane formy łączą się z przymiotnikami.

Podsumowując: według jednego poglądu (Wiśniewski) predykatywne użycia ciągów *szkoda*, *wstyd* i *żal* to formy rzeczownikowe w mianowniku, a nie formy przysłówkowe, a według innego (Bańko, Gębka-Wolak) – są to formy przysłówkowe, a nie formy rzeczownikowe. Który z tych poglądów jest prawdziwy? W dalszej części niniejszego punktu pokazuję, że żaden, a ściślej, że prawdziwe są afirmatywne części obu tych poglądów: niektóre z omawianych wystąpień to formy nominalne, inne – to formy adverbialne, a w jeszcze innych wypadkach mamy do czynienia z niejednoznacznością formalną. Tezę tę zilustruję szczegółowo na przykładzie formy *szkoda*.

Jak wynika z powyższych obserwacji, kontekstem pozwalającym odróżnić użycia rzeczownikowe od użyczeń przysłówkowych jest modyfikacja: formy rzeczownikowe w mianowniku łączą się z przymiotnikami (zob. (46)), a formy przysłówkowe – z przysłówkami (zob. (47)).

(Szupryczyńska 1995b: 94) oraz o realizacji przez omawiane formy *frazy* przysłówkowej (Szupryczyńska 1995a: 182), co jest zgodne z twierdzeniem M. Wiśniewskiego, że są to formy rzeczownikowe realizujące taką frazę. Taka analiza, choć terminologicznie konfundująca, jest zgodna z aparatem tzw. niebieskiej składni, w którym frazy zwane przysłówkowymi mogą być realizowane nie tylko przez grupy przysłówkowe (tj. o centrum przysłówkowym), lecz także przymiolkowe i inne, w tym – jak twierdzi M. Wiśniewski – rzeczownikowe w mianowniku.

⁷ Na potrzeby tego artykułu frazami bezokolicznikowymi nazywam frazy o centrum bezokolicznikowym niepoprzedzone spójnikiem podrzędnym (a więc *urządzić party*, ale nie *żeby urządzić party*), natomiast frazami zdaniowymi – frazy wprowadzone spójnikiem podrzędnym (a więc na przykład *że urządzimy party*, *żeby urządzić party*, *że Janek w domu* itp.) oraz frazy pytajno-zależne. Terminem nadrzędnym dla frazy bezokolicznikowej i frazy zdaniowej jest fraza werbalna.

⁸ Wcześniej podobne zastrzeżenie do kwalifikacji „użycie przysłówkowe” przy haśle *szkoda* w SJPD sformułowała Teresa Laskowska (1988: 203).

- (46) a. Wielka szkoda, że tak się stało.
b. Wielka szkoda tracić taką okazję.
c. Wielka szkoda Janka.
- (47) a. Bardzo szkoda, że tak się stało.
b. Bardzo szkoda tracić taką okazję.
c. Bardzo szkoda Janka.

Powyższe proste przykłady są skonstruowane, łatwo jednak znaleźć analogiczne ciągi w NKJP:

- (48) a. I widać wyraźnie, jaka to niepowetowana szkoda, że komunizm przerwał naturalną ewolucję polskiej myśli politycznej... (NKJP300M)
b. A jeśli nawet i tak mnie kochasz, to jeszcze większa szkoda, jeszcze większy żal zdychać... (NKJP300M)
c. Wielka szkoda chłopca. (NKJP300M)
- (49) a. Szkoda, że takich postaci nie ma w „Pieśni dla Arbonne” więcej, a jeszcze bardziej szkoda, że Kay nie zdecydował się pójść dalej w tworzeniu takich właśnie „szarych”, niejednoznacznych bohaterów. (NKJP300M)
b. ... szkoda gadać ... jeszcze bardziej szkoda głosować ... (NKJP1800M)
c. Wchodźcie, chociaż czarna woda, bo koziołka bardzo szkoda. (NKJP300M)

Podobne przykłady znaleźć można dla form *wstyd*⁹, zob. (50)–(51), oraz *żal*, zob. (52)–(53):

- (50) a. Czy to taki wstyd, że kasy chorych były chybionym pomysłem? (NKJP300M)
b. To przecież żaden wstyd uczyć się od lepszych. (NKJP300M)
c. –
- (51) a. Było mu okropnie wstyd, że zwróciła na niego uwagę wszystkich. (NKJP300M)
b. I coraz bardziej wstyd komuś taką dzielnicę pokazać. (NKJP300M)
c. Dlatego garstki łobuzów z Harrachova tym bardziej wstyd. (NKJP300M)
- (52) a. Wielki żal, że trzeba zabić tę miłość... (NKJP300M)
b. Brudna, zagwałcona... Mały żal taką ugotować. (NKJP300M)
c. Duży żal straty mistrzostw świata? (NKJP300M)

⁹ Nie udało się jedynie znaleźć (nawet w całym NKJP1800M) przykładu analogicznego do (48c) z formą leksemu *WSTYD* zmodyfikowaną przymiotnikiem i łączącą się z dopełniaczem, z jednoznacznie predykatywnym użyciem formy *wstyd*.

- (53) a. Bardzo żal, że ciebie nie ma. (NKJP300M)
 b. Tym bardziej żal zamykać dobrze funkcjonującą placówkę. (NKJP300M)
 c. Ogromnie żal tej szansy na zdobycie nawet kompletu punktów... (NKJP300M)

Okazuje się, że z tą różnicą w modyfikowalności przymiotnikiem lub przysłówkiem skorelowany jest szereg innych różnic. Najbardziej oczywista korelacja dotyczy formy czasownika BYĆ: nie uzgadnia się on z formami adwerbialnymi (zob. (54)), uzgadnia się natomiast – o ile w ogóle możliwe jest jego użycie – z formami nominalnymi (zob. (55)):

- (54) a. {Było / *Była} bardzo szkoda, że tak się stało.
 b. {Było / *Była} bardzo szkoda tracić taką okazję.
 c. {Było / *Była} bardzo szkoda Janka.
 (55) a. {*Było / ?Była} wielka szkoda, że tak się stało.
 b. {*Było / ?Była} wielka szkoda tracić taką okazję.
 c. {*Było / ??Była} wielka szkoda Janka.

Akceptowalność przykładów (54) w wariacie z formą *było* – i ich nieakceptowalność z formą *była* – nie powinna budzić wątpliwości. Chyba niekontrowersyjna jest też nieakceptowalność przykładów (55) w wersji z formą *było*. Wątpliwości może budzić natomiast status wariantów tych przykładów z formą *była*: faktycznie, trudno znaleźć takie konstrukcje w NKJP, można jednak znaleźć podobne przykłady w Internecie:

- (56) Teraz miał dwadzieścia jeden lat i zdaniem niektórych to była wielka szkoda, że matka Pembertona wyperswadowała ojcu chłopaka wysłanie go do akademii... (Google)
 (57) To by była wielka szkoda – mieć taki instytut i z niego nie korzystać... (Google)
 (58) Była wielka szkoda kibiców na trybunach i przed telewizorami. (Google)

Zwróćmy uwagę na obecność formy *to* w przykładach (56)–(57); dodanie tej formy do wersji przykładów (55a–b) z formą *była* wydaje się zwiększać ich akceptowalność:

- (59) a. To była wielka szkoda, że tak się stało.
 b. To była wielka szkoda tracić taką okazję.

Do tego faktu wrócimy w kolejnym punkcie, a do braku formy *to* w (58) i do niemożliwości rozszerzenia o *to* przykładów takich jak (55c) – w punkcie 5.

Następna różnica dotyczy akceptowalności połączeń z celownikiem¹⁰:

¹⁰ Modyfikatory *wielka* i *bardzo* zostały tu zastąpione przez *straszna* i *straszenie*, by uniknąć odczytań przykładów typu *Wielka mi szkoda, że tak się stało* analogicznych do *Wielka mi rzecz!* itp. Zwróćmy od razu

- (60) a. ^{??}Straszna mi szkoda, że tak się stało.
 b. ^{??}Straszna mi szkoda tracić taką okazję.
 c. ^{??}Straszna mi szkoda Janka.

- (61) a. Strasznie mi szkoda, że tak się stało.
 b. Strasznie mi szkoda tracić taką okazję.
 c. Strasznie mi szkoda Janka.

Akceptowalność przykładów (61) nie budzi wątpliwości, nie jest natomiast zupełnie jasne, czy całkowicie nieakceptowalne są przykłady typu (60) – trudno takie konstrukcje znaleźć w NKJP, lecz pojedyncze ich wystąpienia znaleźć można w Internecie, np.:

(62) Wielka mi szkoda, że nie mam możliwości swobodnego wyboru... (Google)

(63) Wielka mi szkoda zmarnować taki sukces, jaki odniosłem Sklepami... (Google)

(64) Straszna mi szkoda tych ludzi. (Google)

Niemniej jednak, niezależnie od bezwzględного statusu przykładów typu (60), kontrast akceptowalności między nimi i przykładami w (61) jest wyraźnie odczuwalny.

Jeszcze wyraźniejsza różnica akceptowalności wiąże się z łączliwością omawianych form z czasownikami innymi niż BYĆ, a mianowicie z BYWAĆ, ZROBIĆ SIĘ, ROBIĆ SIĘ, STAĆ SIĘ i STAWAĆ SIĘ¹¹, np.:

- (65) a. { *Zrobiło / ^{??}Zrobiła } mi się wielka szkoda, że tak się stało.
 b. { *Zrobiło / ^{??}Zrobiła } mi się wielka szkoda tracić taką okazję.
 c. { *Zrobiło / ^{??}Zrobiła } mi się wielka szkoda Janka.
- (66) a. { Zrobiło / *Zrobiła } mi się bardzo szkoda, że tak się stało.
 b. { Zrobiło / *Zrobiła } mi się bardzo szkoda tracić taką okazję.
 c. { Zrobiło / *Zrobiła } mi się bardzo szkoda Janka.

W wypadku form nominalnych w (65) chyba żadna forma czasownika ZROBIĆ SIĘ nie jest akceptowalna, choć trochę mniej razi forma uzgadniająca się z mianownikiem, co wynika zapewne z akceptowalności początkowego ciągu *Zrobiła mi się wielka szkoda*. Natomiast w wypadku form adverbialnych w (66) całkowicie nieakceptowalna jest forma uzgadniająca *zrobiła się*, a w pełni akceptowalna – forma *zrobiło się*.

uwagę na to, że w poniższych przykładach (62)–(63) formy *wielka* są zwykłymi użyciami przymiotnika WIELKI (tj. nie mają – lub przynajmniej nie muszą mieć – takiego retorycznego wydźwięku).

¹¹ Do tego standardowego zestawu należałoby dodać jeszcze przynajmniej czasownik UCZYNIĆ SIĘ, jak w następującym przykładzie:

- (i) Uczyniło mu się raptem żal samego siebie. (NKJP300M).

Podobny status akceptowalności mają analogiczne przykłady z czasownikiem *BYWAĆ*:

- (67) a. {*Bywało / *Bywała} mi wielka szkoda, że tak się stało.
 b. {*Bywało / *Bywała} mi wielka szkoda tracić taką okazję.
 c. {*Bywało / *Bywała} mi wielka szkoda Janka.
- (68) a. {Bywało / *Bywała} mi bardzo szkoda, że tak się stało.
 b. {Bywało / *Bywała} mi bardzo szkoda tracić taką okazję.
 c. {Bywało / *Bywała} mi bardzo szkoda Janka.

W tym wypadku nie są w pełni akceptowalne początkowe ciągi *Bywała mi wielka szkoda*, więc w pełni nieakceptowalne są przykłady w (67) z formą *bywała*.

Następująca tabela podsumowuje różnice pomiędzy predykatywnymi użyciami rzeczownikowych i przysłówkowych form typu *szkoda*, *wstyd*, *żał*:

(69)

forma	modyfikator	BYĆ <i>uzg.</i>	BYĆ <i>nieuzg.</i>	ROBIĆ SIĘ <i>itp.</i>	celownik
rzeczownikowa	przymiotnik	?	*	*	??
przysłówkowa	przysłówek	*	✓	✓	✓

A zatem modyfikatorem formy rzeczownikowej jest przymiotnik, a formy przysłówkowej – przysłówek, formy rzeczownikowe uzgadniają się (być może marginalnie) z czasownikiem, a formy przysłówkowe – nie, tylko formy przysłówkowe występują z czasownikami innymi niż *BYĆ*, tj. z *BYWAĆ*, (*Z*)*ROBIĆ SIĘ* i *STA(WA)Ć SIĘ*, i w końcu celownik wydaje się znacznie bardziej akceptowalny przy formie przysłówkowej niż rzeczownikowej. W następnym punkcie spróbuję wyjaśnić, skąd biorą się te różnice. Tutaj zwróćmy jeszcze tylko uwagę na to, że w pewnych kontekstach nie sposób zdecydować, z którą z dwóch form mamy do czynienia; tak jest w szczególności w wypadku przykładów (1)–(3) powtórzonych poniżej jako (70)–(72):

(70) {Szkoda / Wstyd / Żał} stracić taką okazję.

(71) {Szkoda / Wstyd / Żał}, że tak wyszło.

(72) {Szkoda / Wstyd / Żał} tego meczu.

Przykłady takie należy więc uznać za formalnie – ale chyba nie semantycznie – dwuznaczne, podobnie jak tylko formalnie dwuznaczne są zdania (73) (czy *pijaną* to biernik, jak w *Pamiętam go pijanego*, czy narzędnik, jak w *Pamiętam go pijanym?*) oraz (74) (czy *około* to przyimek rządzący dopełniaczem, jak w *Przyszło około tysiąca osób*, czy operator adnumeratywny niewpływający na wartość przypadku, jak w *Przyszło około tysiąc osób?*).

(73) Pamiętam ją pijaną.

(74) Brakuje około dziesięciu złotych.

Skoro występuje czysto formalna dwuznaczność form predykatywnych typu *szkoda*, *wstyd* i *żal*, to można zapytać, czy nie jest to niejednoznaczność jeszcze wyższego rzędu, tj. czy faktycznie nie istnieją czasowniki niewłaściwe SZKODA, WSTYD i ŻAL. Argumenty podane w punkcie 2 były jedynie argumentami przeciwko twierdzeniu, że predykatywne formy typu *szkoda* itp. to wyłącznie formy czasownikowe. Pewnym argumentem za tym, że istnieje także czasownikowa – oprócz rzeczownikowej i przysłówkowej – forma *szkoda*, jest argument podany przez Z. Saloniego (1974b: 95–96), a mianowicie jej współwystępowanie z częstką *by*:

(75) ...szkoda by tyle czasu marnować na powroty do domu. (NKJP300M)

(76) Szkoda by przepuścić taką szansę... (NKJP300M)

(77) Szkoda by taką imprezę sparać. (NKJP300M)

Jak zauważa Barbara Bartnicka (1972) – tu cytowana za pracą: Bondaruk i Szymanek 2007: 84 (przypis 32) – inaczej zachowują się formy *wstyd* i *żal*, gdyż w ich wypadku częstka *by* nie może wystąpić bez wsparcia formy *było*:

(78) a. Wstyd byłoby przegrać.

b. *Wstyd by przegrać.

(79) a. Żal byłoby przegrać.

b. *Żal by przegrać.

Faktycznie, zapytania analogiczne do tego, dzięki któremu zostały w NKJP300M znalezione przykłady (75)–(77)¹², nie zwróciły żadnych wyników w wypadku form *wstyd* i *żal*. Można by więc kontrast między akceptowalnością przykładów typu (75)–(77) i nieakceptowalnością (78b)–(79b) uznać za argument za istnieniem czasownika niewłaściwego SZKODA, ale nie WSTYD czy ŻAL¹³.

Podsumowując: w niniejszym punkcie przedstawiłem argumenty za istnieniem zarówno rzeczownikowych, jak i przysłówkowych predykatów SZKODA, WSTYD i ŻAL. Odróżnić je można na podstawie modyfikacji (przymiotnikiem lub przysłówkiem),

¹² Zapytanie „[orth=szkoda/i] by [pos!=interp & orth!=było]{,2} [pos=inf]” do wyszukiwarki Poliqarp (<http://poliqarp.sourceforge.net/>; Przepiórkowski i in. 2004, Przepiórkowski 2006, Janus i Przepiórkowski 2007) do NKJP (<http://nkjp.pl/poliqarp/>; zestaw znaczników morfoskładniowych – np. *interp* i *inf* w cytowanym zapytaniu – opisany jest w pracach: Przepiórkowski 2009 oraz Szałkiewicz i Przepiórkowski 2012).

¹³ Gdyby wszystkie te leksemy mogły współwystąpić z częstką *by*, należałoby się zastanowić, czy dwuznaczność formalna predykatywnych użyć form typu *szkoda*, *wstyd* i *żal* nie jest dwuznacznością między formami rzeczownikowymi i formami czasownikowymi (niewłaściwymi), a nie przysłówkowymi. Jednak wobec faktów w (78)–(79) nie rozważam tu tej możliwości.

uzgodnienia z formą BYĆ, współwystępowania z czasownikami typu BYWAĆ i ZROBIĆ SIĘ, oraz współwystępowania z celownikiem. Pod koniec punktu zasygnalizowałem także możliwość większej niejednoznaczności w wypadku formy *szkoda*, w dalszej części artykułu nie będę jednak brał tej możliwości pod uwagę. W kolejnym punkcie spróbuję pokazać, że dwie kategorie gramatyczne predykatów SZKODA, WSTYD i ŻAL – rzeczownikowa i przysłówkowa – związane są z obecnością dwóch konstrukcji łącznikowych w języku polskim.

4. SZKODA, WSTYD, ŻAL i konstrukcje łącznikowe

Skąd w konstrukcjach predykatywnych z formami typu *szkoda*, *wstyd* i *żał* taka niejednoznaczność formalna, której nie towarzyszy niejednoznaczność semantyczna? Twierdzą, że wynika to bezpośrednio z istnienia w języku polskim dwóch konstrukcji predykatywnych, których szczególnymi przypadkami są wyrażenia z omawianymi formami. Chodzi mianowicie o konstrukcje predykatywne z łącznikiem BYĆ oraz z łącznikiem TO (BYĆ)¹⁴, jak w następujących przykładach:

(80) George Michael był gwiazdą muzyki pop.

(81) George Michael to była gwiazda muzyki pop.

Wprowadźmy następujące oznaczenia:

PP – tzw. podmiot predykacji (*George Michael* w obu przykładach)

Ł – łącznik (*był* w (80) i *to była* w (81))

P – predykat (*gwiazdą... / gwiazda...*)

PG – podmiot gramatyczny (*George Michael* w (80) lecz *gwiazda...* w (81))

Powyższe przykłady (80)–(81) realizują więc schemat **PP Ł P**. Zauważmy, że podmiotem gramatycznym (**PG**) w zdaniach z łącznikiem BYĆ jest podmiot predykacji (**PP** – *George Michael*), a w zdaniach z łącznikiem TO (BYĆ) jest nim predykat (**P** – *gwiazda...*)¹⁵. Po oznaczeniu łącznika kursywą, a pozostałych informacji odpowiednimi indeksami górnymi, przykłady (80)–(81) mają zatem następującą strukturę:

¹⁴ Zgadzam się tu z argumentami zawartymi w pracach: Rutkowski 2006, Linde-Usiekniewicz 2007 oraz Bondaruk 2013: 128–129, że w zdaniu (81) oraz w zdaniach poniższych występuje ten sam łącznik TO (BYĆ), z opcjonalnym (w czasie teraźniejszym) odmiennym BYĆ:

(i) George Michael to gwiazda muzyki pop.

(ii) George Michael to jest gwiazda muzyki pop.

Odmienny pogląd znaleźć można m.in. w pracach: Citko 2008 oraz Tajsner 2015.

¹⁵ Zakładam, że o ile dokładnie jeden podrzędnik uzgadnia się z formą finitywną, to jest to niewątpliwie podmiot gramatyczny. Niekiedy w rozważaniach o konstrukcjach łącznikowych za kryterium bycia podmiotem przyjmuje się możliwość wiązania zaimków anaforycznych (Bondaruk 2013: 226–227, Tajsner 2015: 34, Bondaruk 2017: 171–172), wiadomo jednak, że nie jest to kryterium, na którym można bezwarunkowo polegać (Bondaruk i Szymanek 2007: 81–82, Żychliński 2016: 119).

(80') [George Michael]^{PP = PG} *był* [gwiazdą muzyki pop]^P.

(81') [George Michael]^{PP} *to była* [gwiazdą muzyki pop]^{P = PG}.

Według hipotezy, której tu bronię, do przykładów powyższych strukturalnie analogiczne są przykłady następujące, choć występuje w nich szyk **Ł P PP**:

(82) a. *Było* [bardzo szkoda]^P, [że tak się stało]^{PP = PG}.

b. *Było* [bardzo szkoda]^P [tracić taką okazję]^{PP = PG}.

(83) a. *To była* [wielka szkoda]^{P = PG}, [że tak się stało]^{PP}.

b. *To była* [wielka szkoda]^{P = PG} [tracić taką okazję]^{PP}.

W obu parach zdań tzw. podmioty predykcji **PP** są konstrukcjami werbalnymi – *że tak się stało* oraz *tracić taką okazję*; do przykładów z podrzędnikiem dopełniaczowym wrócimy w kolejnym punkcie artykułu. W zdaniach (82) predykatem **P** jest ciąg *bardzo szkoda*, a w zdaniach (83) – ciąg *wielka szkoda*. W drugiej parze zdań, tj. w (83), predykat jest podmiotem gramatycznym **PG** uzgadniającym się z formą finitywną, podobnie jak ma to miejsce w przykładzie (81). Podobnie w pierwszej parze zdań: o ile faktycznie zachodzi analogia między (82) i (80), konstrukcje werbalne w (82) powinny wypełniać pozycję podmiotu gramatycznego. Nie jest bezpośrednio oczywiste, że tak właśnie jest, ale też nie można wykluczyć tej możliwości: nie jest kontrargumentem widoczny w tym wypadku brak uzgodnienia z formą finitywną *było*, gdyż taki brak uzgodnienia – tj. występowanie czasownika w „domyślnej” formie trzeciej osoby liczby pojedynczej rodzaju nijakiego – jest typowy w wypadku podmiotów innych niż mianownikowe (Dziwirek 1990, Przepiórkowski 1999, 2004). Tezy o tym, że frazy werbalne pełnią funkcję podmiotu w analogicznych konstrukcjach z niekontrowersyjnymi przysłówkami predykatywnymi, bronią Patejuk i Przepiórkowski 2018.

Hipoteza, że przysłówkowe *szkoda* itp. wchodzi w konstrukcje z łącznikiem **BYĆ**, a rzeczownikowe – z łącznikiem **TO (BYĆ)**, pozwala natychmiast wyjaśnić regularności zaobserwowane w poprzednim punkcie. Po pierwsze, uzgodnienie lub brak uzgodnienia z formą **BYĆ** wynika właśnie z tego, że różne są podmioty gramatyczne w obu konstrukcjach. W wypadku predykatów rzeczownikowych realizujących konstrukcje z **TO (BYĆ)** predykaty te mają funkcję podmiotów gramatycznych, a więc zachodzi uzgodnienie. W wypadku predykatów przysłówkowych realizujących konstrukcje z łącznikiem **BYĆ** podmiot jest frazą werbalną, a więc łącznik występuje w formie „domyślnej”.

Po drugie, hipoteza ta tłumaczy także, dlaczego tylko przysłówkowa forma predykatu występuje z czasownikami typu **BYWAĆ**, **ROBIĆ SIĘ** i **STAWAĆ SIĘ**: takie czasowniki tworzą konstrukcje predykatywne analogiczne do łącznika **BYĆ** (por. (84) z (80)), ale nie tworzą konstrukcji analogicznych do łącznika **TO (BYĆ)** (por. (85) z (81)).

(84) a. George Michael *bywał* gwiazdą muzyki pop.

b. George Michael *stał się* gwiazdą muzyki pop.

(85) a. *George Michael bywała gwiazda muzyki pop.

b. *George Michael stała się gwiazda muzyki pop.

Naturalne jest więc, że także w wypadku werbalnych podmiotów predykcji czasowniki typu *BYWAĆ*, *ROBIĆ SIĘ* i *STAĆ SIĘ* będą wymienne z *BYĆ* ale nie z *TO (BYĆ)*; akceptowalne (86)–(87) skonstruowane są analogicznie do przykładów (82) z łącznikiem *BYĆ*, natomiast nieakceptowalne (88)–(89) – analogicznie do przykładów (83) z łącznikiem *TO (BYĆ)*.

(86) a. Bywało bardzo szkoda, że tak się stało.

b. Bywało bardzo szkoda tracić taką okazję.

(87) a. Zrobiło się bardzo szkoda, że tak się stało.

b. Zrobiło się bardzo szkoda tracić taką okazję.

(88) a. *Bywała wielka szkoda, że tak się stało.

b. *Bywała wielka szkoda tracić taką okazję.

(89) a. *Zrobiła się wielka szkoda, że tak się stało.

b. *Zrobiła się wielka szkoda tracić taką okazję.

Po trzecie, występowanie celownika jest typowe dla przysłówków w funkcji predykatywnej, co ilustrują poniższe przykłady z NKJP (za pracą: Patejuk i Przepiórkowski 2018: 312):

(90) Maciusiowi bardzo przyjemnie było, że królewski poseł nie mówił w zagranicznym języku.

(91) Oczywiście autorowi najtrudniej było uzyskać szczegóły.

Według analizy Agnieszki Patejuk i Adama Przepiórkowskiego (2018) w konstrukcjach tego typu to przysłówki predykatywne, a nie łącznik, konotują celownik. Powyższe akceptowalne przykłady (61a–b) z przysłówkiem *SZKODA*, powtórzone poniżej jako (92), są więc szczególnym przypadkiem ogólniejszej konstrukcji z łącznikiem *BYĆ* (tutaj opuszczonym), w której przysówek predykatywny łączy się z celownikiem.

(92) a. Strasznie mi szkoda, że tak się stało.

b. Strasznie mi szkoda tracić taką okazję.

W wypadku wyraźnie mniej akceptowalnych przykładów (60a–b), powtórzonych poniżej jako (93), mamy według bronionej hipotezy do czynienia z konstrukcją z (także opuszczonym) łącznikiem *TO (BYĆ)* i z predykatywnie użytym rzeczownikiem *SZKODA*:

(93) a. ?Straszna mi szkoda, że tak się stało.

b. ?Straszna mi szkoda tracić taką okazję.

Przykłady powyższe realizują zatem tę samą konstrukcję co – podobnie nie w pełni akceptowalne – zdanie (94):

(94) [?]George Michael to była mi gwiazda muzyki pop.

Poza różnicami omawianymi w poprzednim punkcie bardziej subtelna różnica pomiędzy dwiema konstrukcjami dotyczy ich akceptowalności z formą *to* lub bez niej. Porównajmy zdania (82)–(83), powtórzone poniżej bez informacji strukturalnych jako (95)–(96), ze zdaniami (97)–(98):

(95) a. Było bardzo szkoda, że tak się stało.

b. Było bardzo szkoda tracić taką okazję.

(96) a. To była wielka szkoda, że tak się stało.

b. To była wielka szkoda tracić taką okazję.

(97) a. [?]To było bardzo szkoda, że tak się stało.

b. [?]To było bardzo szkoda tracić taką okazję.

(98) a. [?]Była wielka szkoda, że tak się stało.

b. [?]Była wielka szkoda tracić taką okazję.

Chyba wyraźnie wyczuwalna, choć nie bardzo silna, jest różnica akceptowalności między (95)–(96) z jednej strony i (97)–(98) z drugiej. A więc z jednej strony konstrukcja z łącznikiem BYĆ w (95) zmienia nieznacznie wymowę po dodaniu formy *to* w (97) – w tym wypadku, inaczej niż w (96), *to* raczej nie jest wykładnikiem łącznika *to* (*być*)¹⁶. Z drugiej strony, o ile w ogóle akceptowalne są zdania (98), to jest to zapewne efekt kontaminacji – scalenia akceptowalnej konstrukcji *była wielka szkoda* z konstrukcją *szkoda, że tak się stało* czy *szkoda tracić taką okazję*.

Potencjalny argument przeciwko hipotezie o dwóch typach konstrukcji z predykatywnymi SZKODA, WSTYD i ŻAL – z łącznikiem BYĆ i z łącznikiem TO (BYĆ) – mógłby zostać skonstruowany na podstawie obserwacji, że inaczej niż BYĆ, łącznik TO (BYĆ) łączy tylko frazy o tej samej kategorii gramatycznej (Citko 2008: 266–268, Bondaruk 2013: 130–131). Poprawne są zatem przykłady (99), w których oba człony mają tę samą kategorię, ale nie przykłady (100), w których łączone człony różnią się kategorią gramatyczną.

(99) a. Jan to mój najlepszy przyjaciel.

b. W domu to w domu.

c. Droższe to nie zawsze lepsze.

(100) a. *Jan to przyjacielski.

b. *Jan to w przyjacielskim nastroju.

¹⁶ Być może zdania w (97) są akceptowalne przy interpretacji *to* jako „w takim razie”.

Oczywiście łącznik BYĆ nie narzuca takich ograniczeń:

- (101) a. Jan jest przyjacielski.
b. Jan jest w przyjacielskim nastroju.

Przykłady (99)–(100) pochodzą z pracy Barbary Citko (2008), gdzie znaleźć można też przykłady następujące, opatrzone dwoma znakami zapytania:

- (102) ??W domu to wygoda.
(103) ??Droższe to nie luksus.

Wydaje się jednak, że zdania te są w pełni akceptowalne pomimo różnicy kategoryalnej członów łączonych przez *to*. O tym, że nie zachodzi ściśle rozumiane wymaganie identyczności kategorii gramatycznych członów łączonych przez *TO* (BYĆ), świadczą także poniższe przykłady korpusowe (wszystkie z NKJP1M):

- (104) *liczebnikowy podmiot predykcji PP i rzeczownikowy predykat P*:

[Pięciu zabitych i 272 rannych]^{PP} *to* [tymczasowy bilans trzęsienia ziemi, które nawiedziło wyspę w niedzielę]^P.

- (105) *rzeczownikowy PP i liczebnikowy P*:

- a. [Półwysep Jukatan]^{PP} *to* [kilkadziesiąt obszarów archeologicznych]^P.
b. [Same święta]^{PP} *to* chyba jednak [za mało]^P.

- (106) *rzeczownikowy PP i przymiotnikowy P*:

Jednak [myślenie o teraźniejszości i przyszłości polskiego kina w kategoriach finansowo-organizacyjnych]^{PP}, *to* [jedno]^P, natomiast [kształtowanie jego postaci intelektualnej i duchowej, innymi słowy treści jego przekazu]^{PP}, *to* [drugie]^P.

W powyższych przykładach oba człony, choć różnią się szczegółową kategorią gramatyczną, są frazami nominalnymi w szerokim znaczeniu tego terminu. Częstsze są jednak konstrukcje, w których te różnice kategoryalne są większe, gdyż podmiot predykcji jest frazą bezokolicznikową lub zdaniową:

- (107) *bezokolicznikowy PP i rzeczownikowy P*:

- a. [Uszyć ubranie z czyjejś tożsamości]^{PP} *to* [tryumf krawiectwa]^P.
b. Jezus nie kazał nam się oczyścić i dopiero przyjsć on czeka na nas takimi jak jesteśmy, *to* [jego rola]^P [nas oczyścić]^{PP}.
c. [Przywrócić wiarygodność i autorytet SLD przez konkretną, potrzebną działalność na rzecz realnych grup ludzi w terenie]^{PP} *to* [mądra rada prof. Wodza]^P.
d. *To jest* [jedno z moich głównych zadań]^P: [stworzyć nowe warunki do rozgrywania spotkań, przynajmniej o najwyższą stawkę]^P.

- e. [Twoje zadanie]^P *to* [cieszyć się swoim celem (oświeceniem, urzeczywistnieniem Boskości, szczęściem, niezależnością finansową, zdrowiem...)]^{PP}.
- f. *To* [nie żadna odwaga]^P [robić to, co wszyscy]^{PP}.

(108) *zdaniowy PP i rzeczownikowy P:*

- a. *To* [skandal]^P, [że policja i prokuratura nie potrafią rozwiązać tej sytuacji]^{PP} – mówi Wende.
- b. PiS głosi ideę państwa scentralizowanego i opiekuńczego ([jak ją realizuje]^{PP}, *to* [inna sprawa]^P) oraz radykalny konserwatyizm światopoglądowy.
- c. W końcu *to był* [jego pomysł]^P, [żeby pojawić się w Zakładzie Napraw]^{PP}.
- d. Dla Krystyny Szczuckiej *to* [mała pociecha]^P, [że mordercy jej syna zginęli w strzelaninie]^{PP}.
- e. Ale dodaje, że [gdyby Leźnica została przyłączona do Sieradzkiego]^{PP}, dla jej mieszkańców *byłaby to* [tragedia]^P.
- f. *To* [prawda]^P, [że największy zastój panował za premiera, który ciągle „szukał najlepszych rozwiązań”]^{PP}.
- g. Teraz widać, że *to* [nieprawda]^P, [co mówili o tobie]^{PP}...
- h. *To* [nie przypadek]^P, [że on, pytany, kogo nie zaprosił, mówił o Macierewiczu, o ojcu Rydzyku, a za to dopuszczał zaproszenie generała Jaruzelskiego]^{PP}.
- i. *To* [prawdziwy cud]^P, [że z tak makabrycznego wypadku wyszła z tak niewielkimi obrażeniami]^{PP} – mówi Zbigniew Płoszyński, lekarz z Regionalnego Szpitala Specjalistycznego.

(109) *zdaniowy PP i przymiotnikowy P:*

To [normalne]^P, [że w tylu sytuacjach ją przeżywamy]^{PP}.

A zatem, choć – jak pokazuje kontrast (100) vs (101) – łącznik *TO* (*BYĆ*) narzuca pewne ograniczenia, jakich nie narzuca *BYĆ*, stwierdzenie o tożsamości kategoryjnej łączonych członów jest zdecydowanie zbyt mocne. Konstrukcje z łącznikiem *TO* (*BYĆ*), w których tzw. podmiotem predykcji jest fraza bezokolicznikowa lub zdaniowa, a predykatem – fraza nominalna, są w pełni akceptowalne i tekstowo częste. Zdania z nominalnymi predykatami typu *SKODA*, *WSTYD* i *ŻAL*, takie jak (38), (48a–b), (50a–b), (56)–(57) i (83), są jedynie szczególnym przypadkiem takich konstrukcji¹⁷.

¹⁷ Na tym tle zwraca uwagę brak formy *to* w przykładach (52a–b) z nominalną formą *żal*. Co więcej, dodanie formy *to* skutkuje zmniejszeniem stopnia naturalności tych zdań. Sugeruje to, że być może takie predykatywne użycia rzeczownika *ŻAL* należy jednak analizować inaczej niż predykatywne użycia rzeczowników *SKODA* i *WSTYD*.

Inny potencjalny argument przeciwko proponowanej analizie opierałby się na stwierdzeniu, że w łączniku TO (BYĆ) opcjonalne jest BYĆ, lecz TO jest obligatoryjne (Bondaruk 2013: 128; osądy akceptowalności jak w cytowanej pracy):

(110) a. Marek to jest dobry lekarz.

b. Marek to dobry lekarz.

c. *Marek dobry lekarz.

Także w wypadku konstrukcji omawianych w niniejszym artykule, choć nominalne predykaty SZKODA, WSTYD i ŻAL często występują z formą TO (zob. przykłady wspomniane pod koniec poprzedniego akapitu), mogą też występować bez TO, np. w (36)–(37), w (46a–b) czy w (52a–b). Gdyby więc TO faktycznie było zawsze obligatoryjne, to byłby to problem dla hipotezy, że predykatywne użycia rzeczowników typu SZKODA są przypadkami szczególnymi konstrukcji z łącznikiem TO (BYĆ).

Wydaje się jednak, że także stwierdzenie o obligatoryjności TO jest zbyt mocne: nie tylko (110c) nie zasługuje na gwiazdkę (przy odpowiedniej prozodii, odpowiadającej myślnikowi w tekście po wyrazie *Marek*, zdanie to przestaje być dewiacyjne), ale też w wypadku odwróconego szyku zdania tego typu stają się zupełnie akceptowalne:

(111) Dobry lekarz, ten Marek.

O tym, że jest sens analizować takie zdania jako efekt elipsy łącznika TO (BYĆ), świadczy ich tożsamość znaczeniowa ze zdaniami z łącznikiem TO (BYĆ) obecnym na powierzchni:

(112) To (jest/był) dobry lekarz, ten Marek.

Zauważmy, że przykładu (111) nie można natomiast analizować jako efektu elipsy łącznika BYĆ:

(113) ?Był dobry lekarz, ten Marek.

(114) ?Dobry lekarz był ten Marek.

Choć zdania (113)–(114) nie są chyba nieakceptowalne, to są one wyraźnie mniej naturalne niż zdania (111)–(112).

A zatem, podobnie jak łącznik BYĆ, łącznik TO (BYĆ) może w specyficznych sytuacjach być opuszczony, szczególnie w wypadku szyku (L) P PP, a z takim właśnie szykiem mamy do czynienia w zdecydowanej większości omawianych przykładów z predykatywnym SZKODA itp., w tym we wspomnianych powyżej przykładach (36)–(37), (46a–b) oraz (52a–b).

Podsumujmy niniejszy punkt. Tezą w nim postawioną jest, że predykatywne użycia rzeczownikowych i przysłówkowych form typu *szkoda*, *wstyd* i *żal* realizują dwie konstrukcje łącznikowe występujące w języku polskim: predykaty rzeczownikowe występują w konstrukcjach z łącznikiem TO (BYĆ), a predykaty przysłówkowe – w konstrukcjach z łącznikiem BYĆ. Wyjaśnia to różnice zaobserwowane w poprzednim punkcie

i – bardziej subtelne – wspomniane w niniejszym. Przyjrzelśmy się także dwóm potencjalnym argumentom przeciwko tej hipotezie i stwierdziliśmy, że oparte są na nieprawdziwych twierdzeniach dotyczących łącznika TO (BYĆ). Po pierwsze, choć łącznik ten narzuca większe ograniczenia na łączone frazy niż łącznik BYĆ, nie jest prawdą, że bezwzględnie wymusza ich kategoriałną tożsamość. Po drugie, nie jest też prawdą, że jest on bezwzględnie obligatoryjny – wydaje się ulegać w pewnych warunkach elizji, podobnie jak łącznik BYĆ.

5. Konstrukcje z dopełniaczem

Tezy poprzedniego punktu zilustrowane są wyłącznie konstrukcjami z werbalnym – bezokolicznikowym lub zdaniowym – podmiotem predykcji. Spowodowane to jest faktem, że konstrukcje z dopełniaczowym podmiotem predykcji zachowują się inaczej¹⁸; poniższe przykłady stanowią rozszerzenie paradygmatu (95)–(96) o takie konstrukcje:

- (115) a. Było bardzo szkoda, że tak się stało.
 b. Było bardzo szkoda tracić taką okazję.
 c. Było bardzo szkoda tej straconej okazji.
- (116) a. To była wielka szkoda, że tak się stało.
 b. To była wielka szkoda tracić taką okazję.
 c. *To była wielka szkoda tej straconej okazji.

Przykłady te zawierają formę *szkoda*, ale łatwo sprawdzić, że analogiczny wzorzec tworzą także formy *wstyd* i *żal*.

Przyczyną nieakceptowalności (116c) jest zapewne omówiony w poprzednim punkcie fakt znacznie większych ograniczeń kategoriałnych, jakie narzuca łącznik TO (BYĆ): nie tylko nie pozwala on na pewne różnice kategoriałne między podmiotem predykcji i predykatem, co pokazują przykłady (100)–(101) powtórzone poniżej jako (117), ale także wymaga, by rzeczownikowy podmiot predykcji wystąpił w mianowniku, co jest sprzeczne z wymaganiem dopełniacza przez predykaty typu SZKODA, zob. (118).

- (117) a. Jan {jest / *to} przyjacielski.
 b. Jan {jest / *to} w przyjacielskim nastroju.
- (118) Tej straconej okazji {było / *to była} szkoda.

Innym możliwym wyjaśnieniem byłyby różnice leksykalne pomiędzy wymaganiami przysłówkowego predykatu SZKODA (dopuszcza dopełniaczowy podmiot predykcji)

¹⁸ Dziękuję Recenzentowi za wnikliwe uwagi, które istotnie przyczyniły się do powstania i kształtu niniejszego punktu.

i jego rzeczownikowego odpowiednika (nie dopuszcza). Jednak taka sama idiosynkrazja musiałaby wystąpić w wypadku innych predykatów tego typu, w tym WSTYD i ŻAL. Bardziej ekonomiczne wydaje się więc założenie, że odpowiedzialny za takie ograniczenia jest łącznik TO (BYĆ), o którym niezależnie wiadomo, że narzuca pewne ograniczenia kategorialne.

Pewne przykłady korpusowe z punktu 3, powtórzone poniżej jako (119)–(121), wydają się przeczyć tej analizie:

(119) Wielka szkoda chłopca. (NKJP300M)

(120) Duży żal straty mistrzostw świata? (NKJP300M)

(121) Była wielka szkoda kibiców na trybunach i przed telewizorami. (Google)

Skoro występują w takich zdaniach rzeczownikowe predykaty SZKODA i ŻAL (co widać po modyfikacji przymiotnikiem), to – według tezy z poprzedniego punktu – należałoby je analizować jako instancje konstrukcji z łącznikiem TO (BYĆ), z kompletną elizją tego łącznika w dwóch pierwszych wypadkach.

Zwróćmy jednak uwagę, że przykłady takie są niezwykle rzadkie; ich znalezienie było znacznie trudniejsze niż znalezienie przykładów innych konstrukcji omawianych w niniejszym artykule, a w wypadku formy *wstyd* okazało się niemożliwe (por. komentarz do (50c) w przypisie 9). Ponadto w przykładach tych nie występuje forma *to*, ale jedynie w (121) występuje uzgadniająca forma czasownika BYĆ. Wydaje się więc, że jeśli takie przykłady są faktycznie akceptowalne, to jest to wynik, być może, już zgramatyzowanej kontaminacji, z jaką zetknęliśmy się już w punkcie 4: w tym wypadku akceptowalny jako fraza rzeczownikowa ciąg typu *wielka szkoda chłopca* zostałby użyty w znaczeniu analogicznym do znaczeń konstrukcji typu *Wielka szkoda, że...* oraz *Bardzo szkoda chłopca*.

Takie czysto kategorialne – nie semantyczne – ograniczenia łącznika TO (BYĆ) uwiadaczniają się także, gdy podmiot predykcji jest konstrukcją z korelatem, np.:

(122) a. To była wielka szkoda, że tak się stało.

b. *To była wielka szkoda(.) to, że tak się stało.

c. *To była wielka szkoda(.) tego, że tak się stało.

(123) a. Było bardzo szkoda, że tak się stało.

b. *Było bardzo szkoda(.) to, że tak się stało.

c. Było bardzo szkoda(.) tego, że tak się stało.

Zakładam, że konstrukcje z korelatem są konstrukcjami nominalnymi, w których korelat jest elementem głównym (Szupryczyńska 2004). A zatem o ile w przykładach (122a) i (123a) mamy do czynienia ze zdaniowymi podmiotami predykcji, o tyle w pozostałych przykładach podmiotami predykcji są konstrukcje nominalne – mianownikowe w (122b) i (123b) oraz dopełniaczowe w (122c) i (123c). Oba predykaty

SZKODA – rzeczownikowy w (122) i przysłówkowy w (123) – mogą wystąpić ze zdaniowym podmiotem predykcji (zob. przykłady a.) i oba nie dopuszczają mianownikowego podmiotu predykcji (przykłady b.), co wynika bezpośrednio z wymagań składniowych predykatów typu SZKODA¹⁹. Różnią się natomiast tym, czy dopuszczalny jest podmiot predykcji z dopełniaczowym korelatem: (122c) z rzeczownikowym predykatem i z łącznikiem TO (BYĆ) nie pozwala na to, co wynika z ograniczeń kategoryalnych narzuconych przez TO (BYĆ), natomiast (123c) z przysłówkowym predykatem i z bardziej permissywnym łącznikiem BYĆ dopuszcza taką możliwość.

Podsumowując: konstrukcje z dopełniaczowym podmiotem predykcji nie przeczą analizie z poprzedniego punktu, zilustrowanej tam wyłącznie konstrukcjami z werbalnymi podmiotami predykcji. Nieakceptowalność takich konstrukcji dopełniaczowych z łącznikiem TO (BYĆ) wynika ze sprzecznych wymagań predykatu (dopełniacz) i łącznika (mianownik). Natomiast pewna akceptowalność konstrukcji z rzeczownikowym predykatem i dopełniaczowym podmiotem predykcji, ale takich, w których nie występuje TO i często nie występuje też BYĆ, jest zapewne wynikiem kontaminacji bardzo podobnych konstrukcji. Oczywiście to ostatnie stwierdzenie jest spekulacją i wymaga głębszego zbadania.

6. Podsumowanie

Pierwszym celem niniejszego artykułu było potwierdzenie, że predykatywne SZKODA, WSTYD, ŻAL nie są czasownikami niewłaściwymi: w punkcie 2 omówiłem wcześniejsze argumenty przeciwko takiej analizie i dodałem nowe. Dwa inne poglądy na status jednostek typu SZKODA mówią, że są to przysłówki lub rzeczowniki. W punkcie 3 pokażalem, że oba są prawdziwe: omawiane jednostki są kategoryalnie niejednoznaczne, przy czym istnieje szereg testów pozwalających odróżnić użycia adverbialne od użyc nominalnych. W końcu w punktach 4–5 przedstawiłem argumenty za tym, że kategoria

¹⁹ Pełne rozumowanie musi być tutaj bardziej subtelne. W całym artykule, i zgodnie w wcześniejszych pracach na ten temat, zakładam istnienie predykatów typu SZKODA, WSTYD i ŻAL o specyficznych znaczeniach i specyficznych wymaganiach składniowych – ich podmiotem może być fraza werbalna (bezokolicznikowa lub zdaniowa) lub fraza nominalna w dopełniaczu. Oprócz tego zwykle rzeczowniki pospolite SZKODA, WSTYD i ŻAL mogą zostać użyte predykatywnie, podobnie jak inne rzeczowniki pospolite, np. (na podstawie przykładu z NKJP1800M):

- (i) Jedna sprawa to była szkoda z OC samochodowego...

W takich wypadkach predykatywnie użyta forma rzeczownika pospolitego SZKODA może wystąpić z mianownikowym podmiotem predykcji; (i) jest przykładem najbardziej typowego użycia łącznika TO (BYĆ). Użycia takie narzucają jednak ograniczenia na szyk:

- (ii) *To była szkoda z OC samochodowego, jedna sprawa.

Stąd wynika nieakceptowalność przykładu (122b) przy analizie formy *szkoda* jako predykatywnego użycia zwykłego rzeczownika pospolitego SZKODA, stąd też istotna poprawa akceptowalności przy zmianie szyku (122b) z Ł P PP na typowy dla łącznika TO (BYĆ) szyk PP Ł P:

- (iii) ?To, że tak się stało, to była wielka szkoda.

gramatyczna predykatywnych użyć form *szkoda* itp. skorelowana jest z typem konstrukcji łącznikowej, w której występują: formy przysłówkowe z łącznikiem BYĆ, natomiast formy rzeczownikowe – z łącznikiem TO (BYĆ). Nie jest dla mnie natomiast jasne, z jakich głębszych własności obu łączników korelacja taka miałaby wynikać; do problemu tego – jak i do kwestii semantycznych związanych z różnymi funkcjami łączników (Higgins 1979) – mam nadzieję wrócić w przyszłości.

Podziękowania

Za szczególne uwagi do wcześniejszych wersji niniejszego artykułu dziękuję Agnieszce Patejuk; niniejsza praca wywodzi się ze wspólnych badań nad predykatywnymi użyciami przysłówków (Patejuk i Przepiórkowski 2018, 2019). Wdzięczny jestem także za wnikliwe komentarze Mirosława Bańki, Anny Bondaruk, Małgorzaty Gębki-Wolak oraz dwóch anonimowych Recenzentów – miały one istotny wpływ na końcową postać artykułu. Niniejsze podziękowania nie oznaczają oczywiście, że wszystkie wyżej wymienione osoby zgadzają się ze wszystkimi twierdzeniami pracy; wszelkie pozostałe niedoskonałości artykułu są wyłączną winą autora.

Bibliografia

- Bartnicka B., 1972, Konstrukcje typu *ciężko nieść* i *żał porzucić* w języku polskim, *Prace Filologiczne* 23, s. 103–120.
- Bańko M., 2001, *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa*, Warszawa.
- Bańko M., 2007, *Wykłady z polskiej fleksji*, Warszawa.
- Bondaruk A., 2013, Copular Clauses in English and Polish, *Lublin*.
- Bondaruk A., 2017, Polish specificational clauses are inverse predicational clauses, [w:] *Understanding Predication*, red. P. Stalmaszczyk, Frankfurt nad Menem, s. 177–204.
- Bondaruk A., Szymanek B., 2007, Polish nominativeless constructions with dative Experiencers: Form, meaning and structure, *Studies in Polish Linguistics* 4, s. 61–97.
- Citko B., 2008, Small clauses reconsidered: Not so small and not all alike, *Lingua* 118, s. 261–295.
- Degórski L., Przepiórkowski A., 2012, Ręcznie znakowany milionowy podkorpus NKJP, [w:] Przepiórkowski A. [i in.] 2012, s. 51–58.
- Doroszewski W., (red.), 1966, *Słownik języka polskiego*, t. 8, Warszawa.
- Dziwirek K., 1990, Default agreement in Polish, [w:] *Grammatical Relations: A Cross-Theoretical Perspective*, red. K. Dziwirek, P. Farrell, E. Mejías-Bikandi, Stanford.
- Gębka-Wolak M., 2011, *Pozycje składniowe frazy bezokolicznikowej we współczesnym zdaniu polskim*, Toruń.
- Grochowski M., 1997, *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*, Kraków.
- Górski R. L., Łaziński M., 2012a, Reprezentatywność i zrównoważenie korpusu, [w:] Przepiórkowski A. [i in.] 2012, s. 25–36.
- Górski R. L., Łaziński M., 2012b, Typologia tekstów w NKJP, [w:] Przepiórkowski A. [i in.] 2012, s. 13–23.
- Higgins R., 1979, *The Pseudo-Cleft Construction in English*, Nowy Jork.
- Janus D., Przepiórkowski A., 2007, Poliqarp: An open source corpus indexer and search engine with syntactic extensions, [w:] *Proceedings of the ACL 2007 Demo and Poster Sessions*, Praga, s. 85–88.
- Kallas K., 1993a, Kilka uwag na temat charakterystyki akomodacyjnej i konotacyjnej leksemów BYĆ, *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska* XL, s. 27–39.

- Kallas K., 1993b, Składnia współczesnych polskich konstrukcji współrzędnych, Toruń.
- Laskowska T., 1988, Kwalifikacja gramatyczna czasowników niewłaściwych w polskiej leksykografii współczesnej, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, Wrocław, s. 195–207.
- Laskowski R., 1984, Podstawowe pojęcia morfologii, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa, s. 9–57.
- Laskowski R., 1998, Zagadnienia ogólne morfologii, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. 2, Warszawa, s. 27–86.
- Linde-Usiekniewicz J., 2007, *Small Clauses Reconsidered revisited: Not So Small and Not All Alike*, and far fewer, *Lingua Posnaniensis* XLIX, s. 83–91.
- Patejuk A., 2015, Unlike coordination in Polish: an LFG account, *Rozprawa doktorska*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Patejuk A., Przepiórkowski A., 2018, Predicative constructions with infinitival and clausal subjects, [w:] *The Proceedings of the LFG'18 Conference*, red. M. Butt, T.H. King, Stanford, s. 304–324.
- Patejuk A., Przepiórkowski A., 2019, Predicative adverbs in Polish. Referat wygłoszony na konferencjach: *The 13th Syntax and Semantics Conference in Paris (CSSP2019)* oraz *2019 Annual Meeting of the Linguistics Association of Great Britain (LAGB2019)*.
- Przepiórkowski A., 1999, Case Assignment and the Complement-Adjunct Dichotomy: A Non-Configurational Constraint-Based Approach, *Rozprawa doktorska*, Universität Tübingen, Tybinga.
- Przepiórkowski A., 2004, O wartości przypadku podmiotów liczebnikowych, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* LX, s. 133–143.
- Przepiórkowski A., 2006, PoliQarp: Przeszukiwarka korpusowa dla lingwistów, [w:] *Korpusy w angielsko-polskim językoznawstwie kontrastywnym*, red. A. Duszak, E. Gajek, U. Okulska, Kraków, s. 398–426.
- Przepiórkowski A., 2009, A comparison of two morphosyntactic tagsets of Polish, [w:] *Representing Semantics in Digital Lexicography: Proceedings of MONDILEX Fourth Open Workshop*, red. V. Koseska-Toszewa, L. Dimitrova, R. Roszko, Warszawa, s. 138–144.
- Przepiórkowski A., Murzynowski G., 2011, Manual annotation of the National Corpus of Polish with Anotatoria, [w:] *Explorations across Languages and Corpora: PALC 2009*, red. S. Goźdz-Roszkowski, Frankfurt nad Menem, s. 95–103.
- Przepiórkowski A., Krynicki Z., Dębowski Ł., Woliński M., Janus D., Bański P., 2004, A search tool for corpora with positional tagsets and ambiguities, [w:] *Proceedings of the Fourth International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC 2004*, ELRA, Lizbona, s. 1235–1238.
- Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R. L., Lewandowska-Tomaszczyk B., (red.), 2012, *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Warszawa.
- Rutkowski P., 2006, From demonstratives to copulas: A cross-linguistic perspective and the case of Polish, *Journal of Universal Language* 7(2), s. 147–175.
- Saloni Z., 1974a, Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich, *Język Polski* LIV(1), s. 3–13.
- Saloni Z., 1974b, Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich, *Język Polski* LIV(2), s. 93–101.
- Saloni Z., Świdziński M., 1998, *Składnia współczesnego języka polskiego*, wyd. 4, zm., Warszawa.
- Szałkiewicz Ł., Przepiórkowski A., 2012, Anotacja morfoskładniowa, [w:] Przepiórkowski [i in.], 2012, s. 59–96.
- Szupryczyńska M., 1995a, Jeszcze o tzw. „predykatywach przysłówkowych”, *Polonica* XVII, s. 173–187.
- Szupryczyńska M., 1995b, Klasyfikacja zdań bezpodmiotowych typu *Było duszno*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska* XLVI, s. 89–113.
- Szupryczyńska M., 2004, Tzw. „korelat” i jego miejsce w strukturze zdania polskiego, [w:] *Studia z gramatyki i semantyki języka polskiego*, red. A. Moroz, M. Wiśniewski, Toruń, s. 15–31.
- Tajsner P., 2015, On specification predication and the derivation of copular *to*-clauses in Polish, *Studia Anglica Posnaniensia* 50(4), s. 25–66.
- Wiśniewski M., 1989, Status gramatyczny tzw. przysłówków odprzymiotnikowych typu *duszno*, *wolno*, *nieprzyjemnie*, *Polonica* XIV, s. 183–191.
- Wiśniewski M., 1992, Status gramatyczny wyrażenia typu *ŻAL*, *WSTYD*, *SZKODA*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici: Filologia Polska* XXXVIII, s. 25–44.

- Wróbel H., 1988, Przysłówek w strukturze formalnej polskich zdań, *Folia Philologica Jugoslavo-Polonica I*, s. 70–84.
- Żmigrodzki P., Bańko M., Batko-Tokarz B., Bobrowski J., Czelakowska A., Grochowski M., Przybylska R., Waniakowa J., Węgrzynek K., (red.), 2018, *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Geneza, koncepcja, zasady opracowania, Kraków.
- Żychliński S., 2016, *On Some Aspects of the Syntax of Object Experiencers in Polish and English*, Poznań.

Słowniki

- ISJP: Inny słownik języka polskiego, 2000, red. M. Bańko, Warszawa.
- SGJP: Z. Saloni, M. Woliński, R. Wołosz, W. Gruszczyński, D. Skowrońska, 2015, *Słownik gramatyczny języka polskiego*, wyd. 3, Warszawa.
- SJPD: Słownik języka polskiego, 1958–1969, red. W. Doroszewski, Warszawa.
- WSJP: Wielki słownik języka polskiego, red. P. Żmigrodzki, online: wsjp.pl.

STRESZCZENIE

Słowa kluczowe: łączniki, predykat, przysłówki predykatywne, podmioty werbalne.

Pierwszym celem niniejszego artykułu jest potwierdzenie, że predykatywne SZKODA, WSTYD, ŻAL nie są czasownikami niewłaściwymi. Dwa inne poglądy na temat statusu jednostek typu SZKODA mówią, że są to przysłówki lub rzeczowniki. Autor pokazuje, że oba są prawdziwe: omawiane jednostki są kategorialnie niejednoznaczne, przy czym istnieje szereg testów pozwalających odróżnić użycia adverbialne od użyc nominalnych. Przedstawia także argumenty za tym, że kategoria gramatyczna predykatywnych użyc omawianych jednostek skorelowana jest z typem konstrukcji łącznikowej, w której występują: formy przysłówkowe z łącznikiem BYĆ, natomiast formy rzeczownikowe – z łącznikiem TO.

SUMMARY

The grammatical status of predicative SZKODA ‘pity’, WSTYD ‘shame’, ŻAL ‘regret’ – once more

Keywords: copulas, predication, predicative adverbs, verbal subjects.

The apparently nominal forms *szkoda* ‘pity’, *wstyd* ‘shame’, *żal* ‘regret’, when used predicatively, have been analysed either as ‘quasi-verbs’ (inflecting only for tense and mood), or as adverbs, or as nouns. The author recalls and reinforces arguments against their verbal analysis, and shows that such forms are categorially ambiguous. In their adverbial guise, they may be modified by other adverbs, they do not agree with the copula, they may co-occur with a dative experiencer, and they may occur in other predicative constructions, apart from copular constructions. In their nominal guise, they may be modified by adjectives, they agree with the copula, they do not easily combine with a dative experiencer, and they do not occur in other predicative constructions. The author also argues that this categorial ambiguity is correlated with the two copular constructions in Polish: one involving the purely verbal copula BYĆ ‘be’ and the other involving the so-called ‘pronominal’ copula TO (BYĆ).